Írta: Ruva Farkas Pál
2016. november 26. szombat, 19:40 -

Sokáig tanakodtam, beszéljek-e arról, amit az identitás vállalásával kapcsolatban ki-bontakozott eszmecsere kiváltott belőlem. Eladásomat „Identitás, mint tény, mire használható” címmel szeretném elmondani. Használható-e az identitás mozgósításra? Használható, vagy jó-e ellenségkép keresésre, vagy mértéktartásra? Hogy erre választ adjunk, rövid visszatekintésre van szükség.

A Trianoni békeszerződésig a cigányok a nagy Magyar-országon belül (ide tartozott a Felvidék, Újvidék, Erdély, Horvátország is) szabadon vándorolhattak. Édesapám, amikor visszagondolt a gyermekkorára, mindig mesélte; egyszer Szebenben voltunk, egyszer Crna Gorán voltunk, egyszer a polákoknál voltunk…, és különböző történeteket mondott arról, milyen pozitív és milyen negatív dolgok történtek velük. A nagyapám Káló papó, hét-nyolc nyelven beszélt. Nagy hasznát vette, amikor vándorlásuk során netán ű került a perzekútorokkal, a hatalom képviselőivel és folyékonyan beszélte az adott nyelvet. A nagy Magyarország lehetőségei Trianonig a cigányság számára kánaáni

helyzetet biztosítottak. Trianon után azonban lezárultak a határok, és az embereken számon kérték; hogy te milyen cigány vagy. Ebben az időben a perzekútorok, ahogy később a magyarországi csendőrök is nagy hatalommal rendelkeztek, akár egy frissen beöltözött csendőr is kipofozhatott egész cigány családokat, törzseket egyik vármegyéből a másik vármegyébe. Nagyapámékkal meg is történt. Csendben üldögéltek, kavargatták a kis ennivalójukat a bográcsban, amikor az arra járók beléjük kötöttek, mondván, mit kerestek itt. Ez az én portám, ez az én földem, semmi dolgotok itt! Ahogy szűkült a kör, ahogy Magyarország területe csökkent, egyre kevesebb hely maradt a cigányok számára ebben az országban.

Több százezres, milliós nagyságrend cigányságról beszélek! Kevesen tudják, de én utána néztem, hogy akkoriban egyetlen cigányságnak sem volt igazolványa. Azt sem tudták, hogy kinek mi a neve, nem anyakönyvezték a cigányokat, de sok esetben még az őslakosságot sem. A faluban, településeken ismerték egymást az emberek, ott nem volt gond. A cigányok, hogy megvédjék magukat az üldöztetésektől igyekeztek hasonlóvá válni a környezetükhöz, például fel-vették a körülöttük élők vallását, akkor is, ha esetleg nem igazán tetszett nekik az adott vallás. Így a cigányidentitásban megjelentek a magyar, a szlovák, a német, a sváb stb. identitás elemei. Most ezért vagyunk ennyire megosztva, és ezért felejtette el anyanyelvét a cigányok nagy része.

Tudatosan ki-irtották a cigányokból az identitásvállalást. Régebben persze nem is tudták, hogy mit jelent ez a szó. De amikor találkoztak egy-egy faluban, vagy egy-egy vásáron mindig

megkérdezték egymást cigányul: tu kon san, kathara aves, kon sas tyo dad, kon sas tyi dej, sosko falo san. Te ki vagy? Honnan jöttél? Ki volt az apád? Ki volt az anyád? Milyen törzsből származol? Itt kezdődött az identitásvállalása, azonosították egymást, egy-másra borultak, megölelték, szerették egymást, sírtak egy-másért, majd elváltak és meg-ígérték egymásnak, hogy a következő vásáron, itt vagy ott, 10 év vagy 20 év múlva az én lányom a te fiadhoz megy és megmaradnak cerenyestoknak, duchestyoknak, masharoknak meg csurároknak. Ez volt az identitás vállalásának az igazi veleje.

Tudatosan ellenálltak az assszimilációnak, akkor is, ha nem ezzel a szóval illették. Azt mondták, ha az életünkbe kerül, ha emiatt el kell hagy-niuk ezt vagy azt a helyet, ak-kor sem engedjük, hogy ez a fiú elvegye azt a lányt, hogy benősüljön egy másik törzsbe. A mi családunkban is megtörtént ez Laci bátyámmal, meg Dácsi bátyámmal is, pedig akkor már nem 1800-at írtunk, hanem 1940-et. Apám is azért jött el Dobozról, mert ott f-ként romungro cigányok éltek, s nem akarta, hogy a gyerekei romungróként nőjenek fel.. Az identitásvállalás őstörténete, kedves barátaim, ide nyúlik vissza.

Fel kell tennünk a kérdést a művelt nyugati polgári közösségnek: mit várnak tőlünk? A szocializmusban megjelent a három T: tröm, tiltom, támogatom. Nem akarom visszaidézni az akkori időket, de 1989-nél megállok egy pillanatra. Sokan, akik most itt ülnek a teremben, szerepet vállaltak sorsfordulón. Eszembe jut most egy gondolat, amit még sohasem publikáltam, nem mondtam el nyilvánosan. Most megosztom veletek. A nagy cigány muzsikusok, Dankó Pista, Czinka Panna, Bihari és a többiek az úri világban, a békevilágban, a szabad Magyarországon grófoknak, bárónak, hercegeknek muzsikáltak, még tegezviszonyba is kerültek velük. Sok anekdotát ismerünk, Antall József is írt erről cigány tanulmányaiban. Felvetődik bennem a kérdés, miért nem álltak ki ezek a világhíres, elismert emberek a cigányság parlamenti képviselete, jogai mellett, ami megvédi a cigányokat mindenfajta túlkapástól, támadástól.

Aztán jött az 1989-90-es váltás. Amikor néhányan cigány értelmiségiként megjelentünk a KISZ-ben. Nekem soha nem jutott eszembe, hogy az identitásomat meg kellene hamisítanom, azért mert KISZ-tag vagyok, vagy mert a felvételemet kértem a pártba. A vezetők, akikkel találkoztam: Szenczi Géza, Kende Péter, meg a többiek, azt kérdezték tőlünk: Szentandrássytól, Varga Gusztitól, meg a többiektől, hogy mit akartok csinálni. Zenélni akar-tok? Zenéljetek. Hagyományt akartok ápolni? Ápoljátok a hagyományt. Meséket akartok mondani? Írjátok le, jelentessétek meg, stb.

A bajt a 89-90-es politikai váltásnál látom, amit – még a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége megalakulása előtt – a Hazafias Népfronton belül a Cigány Tanács, majd később

az Országos Koordinációs Bizottság megyei szint megjelenése hozott. Szakmailag itt ásták alá az identitástudatunk vállalását, nem megegyeztek, hanem ránk kényszerítettek egyfajta politikai állásfoglalást, amit már nem tudtunk feldolgozni. Addig valamiféle romantikus időszakot éltünk. El tudtunk helyezkedni, a munkásszál-lásokon nagyon jól meg tudtunk vacsorázni, kevésből is megéltek az emberek, azután ott voltak a cigányklubok stb.

A baj akkor kezdődött, amikor pártutasításra megalakították a koordinációs bizottságokat, és mellette létrehozták a besúgó hálózatot is. Ezzel a helyzettel már nem tudtunk mit kezdeni, ellentmondásba került az ideológia, amit a KISZ-ben tanultunk, és az ideológiával való visszaélések. A koordinációs bizottságok azután olyan embereket ültettek a nyakunkra, akik minden romantikát szét-verték közöttünk, és elvárták tőlünk, hogy egyszerre lépjünk, különben nem lesz rétes estére. Ők azután minősítettek, besoroltak bennünket, s nem érdekelték őket identitásunk fokozatai.

S íme eljutottunk napjainkig, amikor azt látjuk, hogy a politika szándékosan leválasztja cigány értelmiséget a cigány közösségekről. Olyan pallérozottan, olyan finoman történik, hogy észre sem veszszük. Az előbb arról beszélgettünk milyen veszélyeket rejt magában, ha pl. egy romológia szakot végzett védőnő bekerülvén a minisztériumba egyszeriben kompetensnek, és mindenhatónak érzi magát, mert amit leír, amit benyújt a miniszteréknek, meg a szak-államtitkárnak, mérvadó lesz ránk nézve. Nekünk pedig semmi beleszólásunk a rólunk szóló döntésekbe.

Identitásvállalás. Én a három V-t tartom most a legveszélyesebbnek: a vonzó, a vállalható, vagy a visszautasítható. Nem arról van szó, hogy a cigányember megválaszthatja az identitását. Ahhoz nekünk is olyan szabadságjogok járnának, amivel szabadon élhetnénk. De erről szó sincs, bele-szorítottak minket egy akkora lehetőségbe, mint egy börtön-cella. Természetesen képletesen beszélek, meg idézőjelben. Sorstalanná váltunk, a sorsközösség vállalhatatlanná vált a cigányság számára. Odáig jutottunk, hogy kétszázezer cigánnyá olvasztottak minket.

Olyan választási trükköket, kérdőíveket kényszerítenek ránk, ami nem vállalható: be kell menni a jegyzőhöz, regisztráltatni, ajánlást hozni egy cigány szervezettől, mentort választani stb. Ez felháborító. Véleményem szerint az identitásvállalás sorsvállalás is egyben. Vegyük például a gazdag cigányok esetét, akik beszélik ugyan a nyelvet, de már réges-régen nem akarják a sorstalanná váló cigányságot felvállalni, és megtagadnak minden segítséget. Még akkor is, ha nagy vállalkozók, inkább magyarokat, meg román menekülteket vesznek fel dolgozni. A csóró cigány pedig felfele néz, és identitás-vállalás címén nem az irodalmat, nem a nyelvet, nem a hagyományokat akarja vállalni, hanem a vastag aranyláncos, meg a nagy kocsival járó emberek modelljét akarja követ-ni. S közben marad a nagy r, és tudja mindenki, hogy a nagy űrben a

fekete lyuk mindent elnyel. Nos a cigányság jelenleg ebben a fekete lyuk dimenzióban leledzik.

Azt kívánom mindannyiunknak, hogy nagyon gyorsan jussunk vissza oda, ahol lefele is, meg felfele is bátran vállal-ható az identitásunk. Legyünk akár magyar cigányok, oláh cigányok, vagy beások. Arról nem tehetünk, hogy hová születtünk, arról azonban már igen, hogyan élünk a rendelkezésünkre álló lehetőségekkel. Ha a lehetőség az, hogy valaki például színésznő, akkor azzal, hogy játékának nem csak a cigányok tapsolnak, hanem az egész világ. És akkor lesznek nekünk is példaképeink.

Minőségi viselkedést kérünk szépen, akármilyen cigányok vagyunk, és akkor nem leszünk gyökértelenek.

(Elhangzott a Cigány Tudományos és Művészeti Társaság nemzetközi konferenciáján 2007-ben.)